

■ УДК 008:24:34:241.38:340.13:39

В. О. Радзієвський, кандидат культурології, доцент, Київський національний університет культури і мистецтв, член-кореспондент, Міжнародна академія креативної педагогіки, член-кореспондент, Міжнародна академія фундаментальних основ буття, академік, Українська технологічна академія, м. Київ

ТЕОРИЯ СУБКУЛЬТУР У СИСТЕМОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ КУЛЬТУРОЛОГІЇ

Досліджено питання субкультур у культурно-історичному аспекті системології, зокрема вивчення й систематизація сучасних субкультур, а в їх складі — парадигми теорії субкультур у постмодерному дискурсі. Зазначено, що проблема оновлення методології є актуальною не лише в контексті культурології. Розвиток нових постмодерних форм та переосмислення сутності багатьох явищ на базі діалектичних матриць є актуальними для вітчизняної гуманітаристики й української науки загалом.

Ключові слова: культура, субкультура, культурологія, системологія, системність, стратифікація, історія.

В. А. Радзиевский, кандидат культурологии, доцент, Киевский национальный университет культуры и искусств, член-корреспондент, Международная академия креативной педагогики, член-корреспондент, Международная академия фундаментальных основ бытия, академик, Украинская технологическая академия, г. Киев

ТЕОРИЯ СУБКУЛЬТУР В СИСТЕМОЛОГИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ КУЛЬТУРОЛОГИИ

Исследуются вопросы субкультур в культурно-историческом аспекте системологии, изучение и систематизация современных субкультур, а в их составе — парадигмы теории субкультур в постмодерном дискурсе. Указано, что проблема обновления методологии весьма актуальна не только в контексте культурологии. Развитие новых постмодернистских форм и переосмысление сущности многих явлений на базе диалектических матриц становятся актуальными для отечественной гуманитаристики и украинской науки в целом.

Ключевые слова: культура, субкультура, культурология, системология, системность, стратификация, история.

V. O. Radziievskyi, Candidate of Culturology, Associate Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Corresponding Member of the International Academy of Creative Pedagogy, Corresponding Member of the International Academy of Mainstay of Civilisation, Academician of the Ukrainian Technological Academy, Kyiv

THE SYSTEMOLOGY IN SUBCULTURE THEORY: DISCOURSE OF CULTURE STUDIES

The article considers some issues of subculture in the historical and culturological aspects of systemology. Problem updating methodology is highly relevant not only in the context of cultural studies. The development of new forms and postmodern rethinking the nature of many phenomena on the basis of dialectical matrix is becoming increasingly important for the domestic Ukrainian humanities and science in general.

Key words: culture, subculture, culturology, systemology, systematic, stratification, history.

Постановка проблеми. Теорія субкультур є однією з найпопулярніших у науковому дискурсі останніх років. У царині субкультур є немало суперечливого. Наприклад, потребує дослідження систематизація субкультур у суспільстві (демократичному, авторитарному, тоталітарному тощо), різних його структурах (групи, колективи, страти, верстви, громади, спільноти, об'єднання, організації, спілки, товариства тощо) та в т. зв. мінісистемах «я-субкультури» («особистість-субкультура» тощо).

Постала необхідність об'єктивного та ґрунтового дослідження теорії субкультур, яка є доволі перспективною галуззю (один із доказів цього — активний розвиток різноманітних субкультур в усьому світі, зокрема в Україні).

Мета статті — розглянути основні питання загальної теорії субкультур з урахуванням нових системних підходів у контексті культурології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорію субкультур у модерному й постмодерному дискурсах розглядали численні фахівці: Л. Божович, М. Брейк П. Гуревич, Л. Іонін, І. Кон, Я. Левчук, К. Манхейм, М. Мид, Т. Парсонс, В. Пушкар, Б. Ручкін, З. Сикевич, Ю. Савельєв, М. Соколов [1–7]. За допомогою сучасних, постмодерних системних підходів слід вивчати різні субкультури (національні, регіональні, вікові тощо) [1].

За класифікацією українського вченого, доктора філософських наук О. Малюги, його послідовників (Н. Коростельова, Л. Петренко, Ю. Цуриков та ін.), еволюція системних методів: 1) перша половина ХХ ст. (праці О. Богданова, Л. фон Бергаланфі та ін.) — викладено

суть системної методології й принцип системності, досліджено функції та властивості системних методів; 2) приблизно після 30-х і до 90-х рр. XX ст. відбувався розвиток системних методів другого покоління (Н. Вінер, Дж. Клір та ін.) з описом системної методології на основі використання засобів різних наук; сформована нова «багатоголова» (сотні представників) методологічна парадигма системології, репрезентована переважно в точних науках (математичних, кібернетичних, фізичних тощо); 3) наприкінці XX ст. виникло третє покоління системної методології. Особливе місце на початку XXI ст. посіла методологія інваріантного моделювання (далі — ІМ), яка значною мірою базується на теорії ГДС (гіперкомплексних динамічних систем) і розроблена О. Малютою. ІМ можна подати як $S = S1$ (елементи) + $S2$ (зв'язки) + $S3$ (структури) + $S4$ (цілісність) + $S5$ (ієрархічність) та існує за умови реалізованості всіх 5 рівнів (від $S1$ до $S5$). Ця методологія — універсальний інструментарій науки, оскільки відповідає 29 вимогам, сформульованим до системних теорій у 1994 р. К. Бейлі. Серед перших фундаторів цих досліджень — К. Булдінг, В. Вернадський, В. Глушков, Р. Джерард, У. Ешбі, Д. Міллер, М. Моїсеєв, К. Ціолковський, К. Шеннон, але були й інші вчені, серед котрих і лауреат Нобелівської премії 1977 р. І. Пригожин. Водночас, у теорії субкультур важливі й вторинні методи: деонтологічний, ідео- чи субкультурний, неосинергетичний, структурно-системний, синархійний, фреральний, кафолічний тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Надто важливою є не лише не лише культурологічна таблиця (приблизним зразком неодноразово пропонували таблицю Д. І. Менделєєва [1–3]), але й нова систематизація культурних проблем і явищ. Важливою нині в культурології є методологія. З початку XX ст. особливе місце не лише в точних чи гуманітарних дисциплінах, а й у науці загалом (від математики й кібернетики до філософії та соціології) посідають системні методи.

Погоджуємося з О. Малютою, що систематологами вищого рівня слід визнати І. Адізеса, Г. Щедровицького, Л. ля Руша й Е. де Боно. Визначаючи системні методи четвертого покоління (важливі й у системі гуманітаристики, підсистемою якої є культурологія, а підсистемою культурології — субкультурологія), зазначимо такі їх базові характеристики: зовнішня відкритість (при можливій внутрішній латентності), «поглинальність» (одна система на наступному етапі абсорбує її, немовби поглинає іншу, створюючи ефект «матрьошки»), самоочищення (зокрема завдяки внутрішньому оновленню з позбавленням зайвого, ефект «ящірки» з «утратою зайвого хвоста»), комплексна повнота (система переходу до структури наступної системи має стати заповненою й завершеною, кількість переходів у якість за чітко

визначених умов і конкретних характеристик), своєрідні «орендованість» (через уміння уникнути складної ситуації) й соборність (через консолідацію, об'єднання, структурність і надсистемність на новому, досконалішому рівні) та особлива ціннісність (гіперціннісність), зокрема як «новий ефект айсберга» тощо.

Питання цінностей надто актуальні, їх розглядають філософи, культурологи, соціологи й фахівці інших дисциплін, зокрема з політології (О. Корнієвський, І. Костира та ін. у контексті геокультури, ширше — у геокультурології) [1–3], тому «гіперцінності» й «гіперціннісність» (як систему вищих цінностей) характеризують системні методи нового покоління.

Мистецтво та закони управління («економіка» від *oikos*, *oikos* — «дім» та *νόμος* — «закон») з часом базуватимуться не на матеріальних і фінансових, а на культурних і духовних чинниках. Так, прибуток як мета ще в середині ХХ ст. по суті змінився неометою «виживання» (парадигму «живучості» змінили в Європі шляхетні особистісні якості соціального служіння наприкінці ХХ ст.). Нині йдеться не про аристократичні самообмеження, а про «неокосмічні» (космос використовуємо у двох значеннях: системотворчий лад і порядок або Всесвіт) гіперцінності (людство долає індивідуальний егоїзм, групові недоліки й масові ілюзії). Вони матимуть найвищу (істинну й справедливу) санкцію, ґрунтуючись на надіндивідуальній (через вищу, вселюдську форму добра й гуманізму) любові, шані й повазі. Мудрість і досконалість, щирість і чесність, самовіддача й жертвність стануть загальними нормами космосу як нового ладу. Крім традиційних медичної та юридичної деонтології, розвиватимуться й субкультурна, культурологічна й гуманітарна в її соборній системі не лише із сучасною деонтологічною максимомою «не нашкодь», а з мега- чи гіпердеонтологічним принципом «допоможи». Культурологічне внормування як специфічна «космізація» й повнота ладу та «гіперкосмізм» як прояв нової систематизації сприятимуть перебудові свідомості й буття; проте нове є, а новішого алгоритмічно не буде.

Феноменологією оновленого духу (зокрема в протидії небезпекам і загрозам) має стати потенціал культурології як скарбниці найкращих надбань людства. Якщо новим, знаковим і провідним образом третього покоління системної методології є сходи старозаповітного святого Якова, сина Ісаака, онука Авраама, то наступне покоління метафорично звертається й до новозаповітних образів (Діва Марія) та їх похідних (парадигма Феодосія Печерського, «ойкуменічність» Петра Могили тощо). Якщо на третьому рівні методології є системою («все є системою»), то четвертий рівень передбачає надсистемність

(«усе, насамперед, іззовні й усередині є системою, проте є й надсистема» тощо), створюючи постсистемні та неосистемні модуляції (варіанти модифікації людської свідомості й тілесності, вживлення чипів, кіборгізація тощо). Нового значення набувають любов до землі, України, патріотизм, вітчизняна духовність, українська культура, її захист і розвиток.

Методи четвертого покоління дозволяють розглядати підсистеми субкультури в контексті субкультурології та як специфічні фрактали (лат. «fractus» — подрібнений, дрібний). Це поняття ввів до наукового обігу в 1975 р. Б. Мандельброт. Фрактальність субкультур стає і характеристикою, і новим хронотопом. Серед базових принципів системи теорії субкультур переосмислений принцип домінанти (з індивідуального рівня на груповий, а потім і масовий) видатного О. Ухтомського та трансформована деіндивідуалізована «миследіяльність» Г. Щедровицького. Звідси й імплементації нової гео- і культуро-структуралізації, й обґрунтування «системи систем», переосмислення гео- і культуропатогенних зон, «сіток» Хартмана, Вітмана й Куррі. Використовуватимуть не лише «сумнівні» природні (окремі тварини й рослини) засоби, але культурні й технічні (перевірка хімії, радіації тощо), навіть «неоаксеологічні» як своєрідні «надкультурні» й «надсоціальні» показники.

Сучасна загальна теорія субкультур є варіативною підмоделлю меґасистематизації, коли через системно-структурні методи, переважно четвертого покоління, пропонується поділ субкультур не лише за алгоритмом (позитивні, нейтральні й негативні), а з детальнішим розрізненням і виокремленням (домінуючі, периферійні, маргінальні, лімінальні, латентні, грегальні, девіантні тощо). Як окремий приклад теорії субкультур можна навести зв'язок історії субкультур і субкультурної теорії розвитку (СТР), відповідно і складових СТР — субкультурної теорії прогресу (СТП), окремий її прояв — це субкультурна теорія цивілізації (СТЦ) і субкультурної теорії регресу (СТРЕ), окремий прояв СТРЕ — субкультурна теорія деградації (СТД). Історія на прикладі мегапідходів третього й четвертого поколінь системної методології переконливо доводить, що не значні класи просували прогрес, а певні субкультурні групи. СТР — це двоєдина модернізована, розвинена й удосконалена концепція (в контексті загальної теорії субкультури). Сутність СТР зводиться до важливості й доленосності субкультурного чинника в історії та культурі, тобто певні субкультури (завдяки їх якості, сутності, спрямованості, тенденціям, конфігураціям, рідше кількості тощо) є важливою складовою соціокультурного руху й розвитку. Коли домінують конструктивні, культуротворчі (наприклад,

професійні) субкультури, то відбувається розвиток СТП, окремий її прояв — це виникнення й розвиток цивілізації (СТЦ), а коли домінують негативні, деструктивні субкультури, то відбувся регрес (СТРЕ), зокрема деградація (СТД) [1–7]. Важливими для розуміння СТР засобами системної методології є пропорції й кількість adeptів субкультур у соціумі та співвідношення кількості активних їх членів до пасивних і найактивніших серед носіїв субкультур.

СТЦ узгоджується з культуротворчими (зокрема державо- і правотворчими), конструктивними соціокультурними процесами, з диференціацією, варіативністю, розшаруванням (професійне, класове та ін.). Цивілізація — відносно нове поняття, яке виникло, коли відбулися соціокультурні поділи, спеціалізації, урізноманітнення, навіть з «прогресивними» лімінізацією й маргіналізацією як рухом, тенденцією і переходом до кращого, досконалішого тощо. Це надає підстав для системно-історичного міркування про субкультури й субкультурний, контекстуальний аналіз і подальший синтез (ширше — синтезація й гіперсинтезація).

Визначальними стають не класово-формаційне розмежування та деформована страгіфікація, а соціокультурне багатоманіття, розвиток культурного (зокрема субкультурного) поля, викристалізоване в субутворення, субспільноти й субкультури, маргіналії та постмаргіналії. Цивілізація стає не лише наслідком ускладнення та розширення соціальних відносин, а продуктом виникнення через культурну варіативність, диференціацію, розвиток і розгалуження за домінування позитивних субкультур.

«Опонент» СТП у вигляді СТД прогресує за умов процесів розпаду, регресу, деконсолідації, розколу, роз'єднання, дроблення, «децивілізації», ре- і дегенерації в культурі та соціумі. Домінування негативних, деструктивних субкультур з руйнівними лімінізацією й маргіналізацією призводять до зворотних щодо позитивності СТП процесів. Це відбивається на стані, свідомості, поведінці, діяльності тощо.

Аналіз і синтез сучасних тенденцій засобами системної методології свідчать про збільшення субкультурної сегрегації та новий системний інжиніринг. Осмислення минулого сприятиме передбаченню майбутнього. Так, можуть виникнути десятки інваріантів соціокультурного розвитку, але основними є три мегаваріанти з їх численними метаваріаціями і гіперпохідними: 1) утворення єдиного глобалізованого стилю, який замінить постмодерністські новації суто своїми, через сприйняття оновленої реальності (нео- й постлюдського); 2) розпад і подрібнення субкультур призведуть до виникнення протилежного фрагментарного поля (домінування субкультур-острівців

і субкультур-галявин); 3) процеси оновлення зумовлять повернення одного зі значних культурних стилів минулого (наприклад, домінування неомодернізму тощо) [1–7]. Навіть концепція контркультури, яку обстоював Ч. Рейч, ґрунтувалася на тому, що духовні цінності впливали передусім на розвиток економіки, технологій тощо. Звідси — революція свідомості, оскільки революція має бути культурною, а культура впливає на економічну, технічну, політичну та інші ситуації в суспільстві [1].

Загальна теорія субкультур (насамперед, субкультурна, а не маргінальна теорія цивілізації й культури) може вивчатися в історії, філософії, соціології, мистецтвознавстві, правознавстві, філології, зокрема і як складова загальної теорії та історії культури.

Культурологи повинні подавати ідеї й у законодавче поле, закріплювати їх законами. Доцільними є культурологічна експертиза й культурологічна оцінка правових актів і наділення профільних установ культури правом суб'єктів законодавчої ініціативи.

Загальна теорія субкультур як окрема система та система в системі культурології співвідносна з гіпер-, мета- й мегасистемами, зокрема в контекстах постулатів П. Анохіна, Є. Ільєнкова, Е. Морена («порядок природи») і «порядок людини», холізм і сибєрнетика, екологічний, рекурсивний та метаєкологічний підходи, регенерація й зростання генеративності, людина розумна корелює з нерозумною, з гомо деміс. Чим більше технологічно озброєна людина (культура, цивілізація), тим вона агресивніша, неупередженіша й непередбачуваніша; рекурсія та «ретроактивний процес», «дередукалізація» тощо) та ін. Нині субкультури дедалі частіше осмислюються як своєрідні штучні «протези» (людські правила іноді заміняють природні закони), зокрема в контексті гіперкосмізму. Тому постає проблема підміни надцінностей, надприродного. Гіпертрофовані бажання людей можуть призвести до «гіпердекосмізації» (тобто до нового надхаосу з деструктивними наслідками), виникнення істот «недолюдських-надлюдських», стимуляції й розвитку квазіцінностей та квазісубкультурних гіперсистем («субкультурного суверенітету») тощо.

Якщо є підкультура, то може бути й гіперкультура як прогресивний, високий, досконалий прояв (героїв, святих, видатних осіб та інших особливих людей, котрі є взірцем, «еталоном», прикладом і зразком для наслідування). Є нижня ланка, а є верхня: не лише у фізиці є переваги й недоліки, а і в культурі. Гіперкультура має особливу духовність. Важлива гіпер(над)культуралізація як позитивне збагачення [1–7]. Для виходу із соціокультурної кризи потрібне не природне космічне, а гіпер- й мегакосмічне, капітальне, одухотворене,

гіперкультурне корегування свідомості. Особливого значення набуватиме українська культура.

Домінуючі субкультури є зокрема векторами особистісних трансформацій їх носіїв та структурними анклавами в субкультурній гіперсистемі. Доцільний поділ на гомо- (графіті, рок тощо) і гетерогенні (молодіжні, кримінальні тощо) субкультури в субкультурній та соціокультурній гіперсистемах.

Окрема тема — не лише динаміка та динамічність явищ культури, а й «енергетичність» субкультур. Енергетика (вплив, потужність, міцність, поширеність, значення, сутність, «світлість», «прозорість» тощо) субкультур відображається в різних аспектах та конфігураціях і посідає важливе місце й у теорії субкультур [1–3].

Висновки. Під час розгляду питання загальної теорії субкультур з урахуванням нових системних підходів і методів у контексті гуманітаристики проаналізовано актуальні дискурси теорії субкультур у культурологічному вимірі; досліджено окремі питання загальної теорії та історії субкультур у зв'язку із субкультурною теорією розвитку й, відповідно, її складовими; осмислено основні постулати векторів субкультурної теорії розвитку як прогресу й регресу; відзначено домінуючі субкультури, які є другим мейнстрімом і підкультурним гольфстрімом; запропоновано систему деонтології (у її складі культурологічну й гуманітарну деонтології тощо); висловлено судження щодо культурологічної «космізації» та «гіперкосмізму» як проявів нової систематизації й повноти; уперше поєднано теорію субкультур у системі гуманітаристики й системні підходи четвертого покоління.

Перспективами подальших досліджень є аналіз основних питань домінуючих субкультур у контексті загальної теорії субкультур, з урахуванням особливостей постсучасного діалогу в українській гуманітаристиці.

Список використаних джерел

1. Радзівський В. О. Базові резонансні субкультури сучасної України: монографія / В. О. Радзівський. — Київ : Видавництво «Логос», 2014. — 664 с.
2. Радзівський В. О. Про теорію та історію субкультур: нариси до субкультурології : монографія / В. О. Радзівський. — Київ : Вид-во «Логос», 2013. — 276 с.
3. Радзівський В. О. Нотатки з субкультури аномії : монографія / В. О. Радзівський. — Київ : Вид-во «Логос», 2012. — 368 с.
4. Brake M. The sociology of youth culture and youth subculture: Sex and drugs and rock'n'roll? / M. Brake. — Routledge ; Kegan Paut, 1980. — 204 p.

5. Mannheim K. The problem of generations / K. Mannheim // Essays on the Sociology of Knowledge. — L., 1952. — 292 p.
6. Parsons T. Youth in the Context of American Society / T. Parsons // Dalls. — 1962. — Vol. 91. — P. 97–123.
7. Wójcik Jerzy Wojciech. Od hipisów do satanistów / Jerzy Wojciech Wójcik. — Kraków: Eureka, 1992. — 201 s.

References

1. Radziievskiy V. O. Bazovi rezonansni subkultury suchasnoi Ukrainy: monohrafiia / V. O. Radziievskiy. — Kyiv : Vyd-vo «Lohos», 2014. — 664 s.
2. Radziievskiy V. O. Notatky z subkultury anomii : monohrafiia / V. O. Radziievskiy. — Kyiv : Vyd-vo «Lohos», 2012. — 368 s.
3. Radziievskiy V. O. Pro teoriiu ta istoriiu subkultur: narysy do subkulturolo-hii : monohrafiia / V. O. Radziievskiy. — Kyiv : Vyd-vo «Lohos», 2013. — 276 s.
4. Brake M. The sociology of youth culture and youth subculture: Sex and drugs and rock'n'roll? / M. Brake. — Routledge ; Kegan Paut, 1980. — 204 p.
5. Mannheim K. The problem of generations / K. Mannheim // Essays on the Sociology of Knowledge. — L., 1952. — 292 p.
6. Parsons T. Youth in the Context of American Society / T. Parsons // Dalls. — 1962. — Vol. 91. — P. 97–123.
7. Wójcik Jerzy Wojciech. Od hipisów do satanistów / Jerzy Wojciech Wójcik. — Kraków: Eureka, 1992. — 201 c.

■ UDC 008:24:34:39:94(477)

Radziievskiy V. O., Candidate of Culturology, Associate Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Corresponding Member of the International Academy of Creative Pedagogy, Corresponding Member of the International Academy of Mainstay of Civilisation, Academician of the Ukrainian Technological Academy, Kyiv
svitrad@yandex.ua

SUBCULTURE THEORY IN THE SYSTEMOLOGY DISCOURSE OF CULTURE STUDIES

The aim of the article is to consider basic issues of the general theory of subcultures within the new system approaches in the context of cultural studies. The author analyzes the issue of subcultures in a systemology of cultural reflection.

Research methodology. Some issues of subculture are analyzed in the historical and culturological aspects of systemology. The study investigates this issue by examining the systematic methods of different periods.

Results. The article considers some issues of subculture in the historical and culturological aspects of systemology. In particular, the author touches upon the issues of the study and systematization of modern

subcultures, and as part of the paradigm issues of subculture theory in the postmodern discourse. The current discourse theory of subcultures in culturological terms has been analyzed. The author has examined some issues of general theory and history of subcultures in connection with subcultural theory development and, accordingly, its components, to understand the basic tenets of the theory of subculture vectors as progress and regress and proposed a system of ethics (in its composition culturological and humanitarian ethics, etc.). It is noted that the theory of subcultures emerges not only in primary, but also in secondary methods.

Novelty. An attempt is made at tying up the theory of subcultures into the system of humanities and systematic way of the fourth generation. For the first time in the culturological literature the basic information to the fourth generation of system methods is submitted.

The **practical significance.** The main **practical significance** and novelty is the use of a systematic method of different periods that enables to extend not only methodological horizons of the theory of subcultures, but also inspires new, deeper understanding of the theoretical and methodological issues of cultural studies in general.

Key words: culture, subculture, culturology, systemology, systematic, stratification, history.

Надійшла до редколегії 10.11.2016 р.